

Liaudies leksikografija. Pagrindiniai interneto leksikografinių projektų (kaip metakalbinės veiklos rezultato) ypatumai

Lina Vizgirdė

Vytauto Didžiojo universitetas, Švietimo akademija, T. Ševčenkos g. 31, LT-03111 Vilnius, lina.vizgirde@gmail.com

Anotacija. *Liaudies leksikografija* – šiuolaikinės kalbinės kultūros fenomenas, taikomasis metakalbinės veiklos rezultatas ir viena iš akivaizdžiausių *naivosios lingvistikos* apraiškų. Internetiniai liaudies leksikografų kurti slengo žodynai tradiciniam leksikografui tampa svarbia tyrimų erdve ir informacijos šaltiniu. Šie žodynai teikia galimybę atrasti naujausius slengo vienetus, stebėti jų vartojimą šiuolaikiškiausiuose kontekstuose, analizuoti gyvą kalbinės kūrybos procesą.

Esminiai žodžiai: metakalbinė veikla, liaudies lingvistika, liaudies leksikografija.

Įžanga

Jeigu kalba išreiškia tam tikrą pasaulio atvaizdą, tai vienas jo fragmentų – metakalbinė veikla – yra tartum pačios kalbos atvaizdas (Efremov, 2014, 81).

Tyrėjai, kalbėdami apie mus supantį pasaulį, išskiria ypatingą suvokimų sritį, susijusią su kalba ir šneka. Be jokios abejonės, sąmonė išreiškia įprastinius samprotavimus apie kalbą, įvairias su ja susijusias problemas. Kasdienių suvokimų sritis, susijusi su kalba, įvardijama kaip metakalbinė sąmonė (angl. *metalingual awareness*). Metakalbinė sąmonė – tai kalbos vartotojo tam tikrų suvokimų (žinių, nuomonių, nuostatų, įžvalgų, samprotavimų, stereotipų, mitų ir pan.) apie kalbą visuma. Visi šie kalbos suvokimo

fragmentai išreiškiami metakalbine refleksija. Metakalbinė refleksija (taip pat raiška, veikla) siaurąją prasme gali būti suprantama kaip *kalba apie kalbą* (Hjemslev, 1972, 130). Metakalbinė dimensija yra pačioje kalboje: *mūsų gyvenimas yra metakalbinis, tai reiškia – kalbėjimas apie kalbą, apie jausmus, poelgius, santykius. Mes visada galvojame, kokią tai turi prasmę*, – sako Greimo semiotikos tradicijas tęsiantis Paulius Jevsejevas (Literatūros akiračiai: Algirdo Juliaus Greimo semiotika šiandien). Metakalbinė kalbos vartotojų veikla ir jos rezultatai pareikalavo terminologiškai apibrėžti šį metakalbinį reiškinių, kuris kai kurių tyrėjų įvardijamas ir kaip atskira lingvistinė kryptis. Taip atsirado terminai (daugelis jų perimti ir išversti iš kitų kalbų): *naivioji lingvistika, mėgėjiška lingvistika, kasdieninė lingvistika, poetinė lingvistika, neprofesinė (visuomenės) kalbotyra, nekalbininkų kalbotyra, liaudies kalbotyra / lingvistika* (angl. *folk linguistics*). Ir tradicinėje, ir liaudies lingvistikoje galima išskirti daugelį krypčių, pvz.: morfologiją, semasiologiją, fonosemantiką, etimologiją, epigrafiką, paleografiją, lingvokultūrologiją, leksikografiją ir t. t. Norėtume apžvelgti paskutinę šio naiviosios lingvistikos sąrašo krypčių – leksikografiją, būtent mėgėjiškus leksikografinius projektus, vykdomus internete. Mūsų nuomone, šitam reiškiniui apibrėžti tinkamiausias terminas būtų *liaudies leksikografija*, nes žodis *liaudies* itin tinka internetiniams projektams įvardyti. Mėgėjiški interneto projektai plėtoja kalbinę ir kūrybinę saviraišką, šie projektai dažniausiai anonimiški, juose dalyvauja nesuskaičiuojama daugybė anonimų, pseudonimų, kriptonimų ir kitų „nimų“ ir įgyvendina savo kūrybinius polėkius, šitaip skatindami rasti įvairioms liaudies lingvistikos formoms, taip pat ir paties liaudies lingvistikos reiškinių aktualizacijai.

Žodynas – vienas akivaizdžiausių ir žinomiausių lingvisto veiklos rezultatų. Bet ar žodynų kūrimo meno „monopolija“ priklauso vien lingvistams? Liaudies leksikografija – šiulaikinės kalbinės kultūros fenomenas, taikomasis metakalbinės veiklos rezultatas ir viena iš naiviosios lingvistikos apraiškų. Liaudies leksikografija – tai žodynas ir šiam žanrui artimų tekstų (pvz., enciklopedijų), kuriuos rengia paprasti kalbos vartotojai, sudarymo praktika. Panašu, kad yra pagrindo kalbėti apie ypatingą interneto folkloro žanrą – liaudies žodynus. Tai ir nedideli humoristinio pobūdžio žodynėliai, pvz.: *Jaunimo žargonų žodynėlis* (www.geografija.lt/jaunimo-zodynemis.com), parengtas Lietuvos geografijos asociacijos mokytojų, arba kiek labiau specializuotas *Trumpas slengo žodynas: ką galima nuveikti su bulgarke ir kada reikalingas šmirgelis* (www.trumpas-slengo-zodynas) ir pan. Šie mėgėjiški kūriniai laisvai plinta interneto erdvėje, stichiškai, bene savaimė redaguojami, pildomi, atnaujinami, prarasdami vienus elementus, „apaugdami“ kitais, dubliuojami (tiražuojami) dešimtyse tinklalapių. Liaudies leksikografijos kūriniai – tai ir įvairių žanrų interneto leksikografiniai projektai, kurių megastrukūra reikalauja didelės virtualiosios erdvės dalies – hipertekstinės aplinkos (saityno svetainė, kurios turinį gali pildyti ir taisyti jos lankytojai). Liaudies leksikografijoje galima išskirti ir mėgėjiškos žargonografijos žanrą (angl. *slangography*), jos pavyzdžiai – tai internetinis prancūzų slengo žodynas *La parlure* (www.laparlure.com), rusų *SlovoBorg* (www.slovoborg.com),

lietuvių *Jaunimo žodynas* (www.zodynas.kriu.lt) ir anglų *Urban Dictionary* (www.urban-dictionary.com), kurio ypatumus ir norėtume apžvelgti šiame tyrime.

Tyrimo objektas – vienas ryškiausių liaudies leksikografijos pavyzdžių – *Urban Dictionary*, didžiausias ir mažiausiai specializuotas angliškojo¹ slengo žodynas, pradėtas kurti 1999 metais, paremtas *kolektyvinės autorystės* (angl. *crowdsourcing*) idėja, jo šūkis: *Urban Dictionary – tavo rašytas slengo žodynas* (angl. *Urban Dictionary is the slang dictionary you wrote*)². Tyrimo tikslas – išanalizuoti pagrindines internetinio slengo *Urban Dictionary* žodyno ypatybes, ypač apibrėžties ypatybes; išnagrinėti dvi specifines, internetinio slengo žodynams būdingas apraiškas, tokias kaip variatyvumas ir dubletiškumas. Tyrimo uždaviniai: atsakyti į du dėsningus ir glaudžiai tarpusavyje susijusius klausimus: kokios yra pagrindinės žodyno straipsnių variatyvumo ir dubletiškumo priežastys, kaip dažnai straipsnių variatyvumas ir dubletiškumas išreiškia žodžio daugiareikšmiškumą. Tyrimo metodai: turinio, sisteminė, priežastingumo analizė. Tyrimo aktualumas: internetinių slengo žodynų fenomeno analizė leidžia atsakyti į daugelį leksikografą dominančių klausimų, pvz.: kurie žodžiai patraukia tinklų naudotojų dėmesį; koks yra paprastų kalbos vartotojų leksemų nenormiškumo suvokimas; kokie yra pagrindiniai slengo semantizacijos būdai; kokios būdingiausios internetinių slengo žodynų ypatybės, privalumai ir trūkumai ir pan. Nemažiau svarbu ir tai, kad nekalbininkų metakalba padeda geriau pažinti ne tik pačią kalbą, bet ir kalbinės visuomenės arba tam tikros jos dalies savimonę.

Internetinis slengo žodynas *Urban Dictionary*. Pagrindinės makrostruktūros ir mikrostruktūros ypatybės

Jeigu popierinį žodyną galima suprasti kaip mokslinę duotybę, tai elektroninis žodynas internete gali būti suvokiamas kaip nenutrūkstamas kūrybinis tapsmas (Selegej, 2007, 27).

Internetinio slengo žodyno *Urban Dictionary* makrostruktūra lemta virtualiosios erdvės ir yra mišrios sandaros, žodžių paieška galima penkiais būdais: sparčioji, laisvoji paieška (įrašius žodį paieškos lauke); paieška pagal antraštiną; paieška pagal tam tikrą teminę kategoriją; galima paieška ir pagal reikšminius žodžių ryšius, t. y. vietus, prasmės požiūriu susijusius su pamatine leksema (tezaurinė žodyno dalis), taip

¹ Tai angliškojo (britų, amerikiečių, australų) ir vadinamojo „global English“ – *language as used internationally, especially with or among non-native English speakers* – slengo žodynas (https://en.oxforddictionaries.com/definition/global_english).

² A. Peckhamo, vieno iš žodyno pirmtakų, 2010 metų duomenimis, 80 proc. žodyno naudotojų yra jaunesni nei 25 metų. 2014 metų A. Peckhamo duomenimis, 40 proc. žodyno naudotojų nėra anglakalbiai, didžiąją žodyno naudotojų dalį sudaro 15–24 metų vyrai (Wortham, 2014).

pat paieška pagal autorių (vieną iš daugelio žodyno sudarytojų). Internetinių slengo žodynų mikrostruktūra išlaiko tradicinius leksikografijos principus: galima remtis pagrindine leksikografinio aprašymo sandara, žodyno straipsnis prasideda antraštiniais žodžiais (derėtų pažymėti, kad paties vieneto atrankos ir įkėlimo principas – subjektyvus, autorius pasirenka žodžius, kurie sukelia jam emocijas, asociacijas, žodžius, pripildytus asmeninių jausmų, bet svarbiausia – tuos žodžius, kuriuos jis pats apibrėžia kaip slengo, nebendrinių, žodžius, kurie pagal jo pajautas neatitinka bendrinės kalbos normų). Kadangi leksikografai mėgėjai neatsižvelgia į slengo, ekspresyvosios, šnekamosios leksikos, madingų žodelių (angl. *buzzwords*), naujadarų, autorių, okazinių darinių, vulgarizmų, keiksmažodžių ir pan. skirtumus, žodynas tampa perpildytas įvairialypių, atsitiktinių elementų, todėl pavadinti jį slengo žodynu galima tik pačia bendriausia prasme. Po antraštinio žodžio pateikiama apibrėžtis (–ys). Būtent antraštinis žodis ir jo apibrėžtis sudaro pirmąją, pamatinę (denotatyvinę) žodyninio straipsnio dalį, jo pagrindą; antroji (pragmatinė) straipsnio dalis įvairuoja, pvz., dažnai, bet ne visada, pateikiama iliustruojamoji medžiaga, kartais nurodomas vieneto priklausymas tam tikrai vartojimo sferai, pateikiami gramatiniai požymiai, aiškinama žodžio etimologija, nurodomos kitos charakteristikos.

Visiškai virtualios erdvės lemta specifinė internetinio žodyno dalis, ją sudaro parinktys, kurios negalimos spausdintuose žodynuose, tokios kaip žodžio įkėlimo data (chronologinis parametras teikia galimybę apžvelgti atnaujinimus, pataisas, patikslinimus, galimą semantinį komponentų kitimą, stebėti apibrėžties išsikristalizavimą, sekti, kaip išsirutulioja dominuojančios arba naujos reikšmės ir pan.). Žodyno straipsnio autoriaus vardas arba slapyvardis (jeigu jis nepateiktas, vietoje jo vartojamas žodis *anonymous*), ši parinktis taip pat suteikia galimybę apžvelgti konkretaus autoriaus duomenis, leksikografinį aktyvumą, arba vadinamąją „leksikografinį profilį“, ir chronologine tvarka peržvelgti visus jo pateiktus leksinius vienetų, taisymsus, diskusijas. Įvertinimo (angl. *Like / Dislike*) funkcija leidžia vertinti apibrėžtį, patikusiu vienetu galima „pasidalyti“ su draugais (suteikti prieigą). Jai artimas skyrius *Dienos žodis*, iš visų tą dieną paskelbtų vienetų, remiantis naudotojų balsavimo duomenimis, išrenkamas populiariausias. Šis parametras bene labiausiai atskleidžia laiko dvasią, interneto naudotojų skonį, išreiškdamas šiuolaikiškiausią sąvoką, kurioms būdingas ypač glaudus ryšys su nūdienos kontekstu, pavyzdžiui, 2017 metų gegužės 31 dieną tokiu dienos žodžiu tapo D. Trumpo paskelbtame „twite“ įsivėlęs rašymo riktas „covfefe“, kuriam žodyno naudotojai pasiūlė daugiau negu 160 galimų apibrėžčių. Taip viskas, kas anksčiau dėl savo trumpalaikiškumo ir nepastovumo galėjo būti fiksuojama tik šnekamojoje kalboje, šiais laikais įgijo virtualų pavidalą³.

³ Yra ir mobili žodyno *Urban Dictionary* versija (skirta išmaniesiems telefonams). Tačiau, palyginti su internetine, jos funkcijos yra ribotos.

Urban Dictionary. Pagrindiniai apibrėžties ypatumai

Paprasti kalbos vartotojai metakalbine veikla dažniausiai paveikia būtent leksinį-semantinį kalbos lygmenį. Žodžio prasmės aiškinimas – viena labiausiai paplitusių metakalbinės veiklos rūšių, aiškinant žodžio prasmę, atskleidžiamas vadinamasis „naivusis“ požiūris į žodžio eksplikaciją (metakalbinė refleksija, iš esmės ir yra išreiškiama kaip naivioji eksplikacija). *Urban Dictionary* žodyno apibrėžtys varijuoja stilistiškai. Dažniausiai tos apibrėžtys išsamios, vartojami taisyklingi bendrinės klalbos žodžiai, pvz., *netflix and chill – the term netflix and chill was derived from the old saying want to come over and watch a movie? In the teenage world, that almost always meant that the parents were not home. Now in day, it is the new way of inviting your partner over to be together alone, but both of you know, although you might not say it, what it will lead to. Netflix and chill is how you end up with chill-dren* ir pan. Tačiau daugelyje apibrėžčių vartojama šnekamoji arba slengo leksika, pvz., *bropocalypse – a large gathering of bros on a mission to do one thing, to get bombed, tanked, or wasted. To roast as many savage bints as possible. Preferably ones without felted mounds and absolutely no gashes*. Kai kurios apibrėžtys būna sudarytos ir iš keiksmažodžių. Po pagrindinės apibrėžties neretai pateikiami žodžiai, skirti reikšmei patikslinti, žodžiai, paradigmškai susiję su pagrindine apibrėžtimi: sinonimai, daliniai sinonimai, arba surogatiniai atitikmenys, kuriais tik perfrazuojama ar paaiškinama pamatiniu žodžiu reiškiamą sąvoką (Jakaitienė, 2005, 24), pvz., *stoner – somebody who enjoys smoking a lot of marijuana then eating and passing out. Pothead, junkie, junky, toker* ir pan. Kartais apibrėžimą papildantis žodis iš esmės neprideda semantiniam vieneto turiniui nieko nauja, nes panašus prasmės komponentas, nors ir implicitiškai, bet jau yra „įpintas“ į leksemos reikšmę, pvz., *calorie queen – a fat chick; a fat girl; a woman who is overweight or obese*. Kartais apibrėžtyje nurodomi ir variantai, pvz., *smash – an attractive man or woman. Usually woman. There are many variations of the word: Milf-Smash, Semi-Smash, Mini-Smash, Super-Smash, Uber-Smash*. Rečiau apibrėžtyse pastebima antonimų, pvz., *soberholic – a person who has rid themselves of alcoholism. The antonym – an alcoholic*. Dar rečiau – giminiškų žodžių, pvz., *deesh – other forms: deeshier, deeshified, deeshin-i-fi, GOTDAYUMNDEESH, etc*. Dažnai žodyno apibrėžtyse nurodomos kelios reikšmės; neretai vienoje apibrėžtyje aprašomos visiškai priešingos sąvokos, pvz., *tight – stylish, cool, friendly / scrooge, mad, angry, annoyed / drunk, intoxicated, inebriated / something that's working perfectly or is very well done / the unity between good friends*. Tarp apibrėžčių pasitaiko ir pavienių, grynai subjektyvių asmeninių pamąstymų, pastebėjimų, vertinimų, pvz., *Geek / Nerd – there is a difference between geeks and nerds. Nerds are often very shy, while geeks are more outgoing. Nerds care what others think of them, but geeks are almost oblivious to the existence of those outside of their geek clan. Based on all this, I would have to conclude that it is easier to befriend a nerd than a geek, but a geek would probably be a more interesting person* ir pan. Denotacinė vieneto reikšmė neretai praturtinama netikėtomis semantinėmis išgalėmis, emocinėmis asociacijomis, kurias žodyninio straipsnio autorius priskiria aprašomai sąvokai, pvz., *I'm So High – one of the few phrases that comes out of*

your mouth when you're in a zone past gone. Usually accompanied by a million dollar smile and / or schoolgirl giggles. Būtent ši *metakalbinė* ženklų pusė, lemianti ir formuojanti naiviają eksplikaciją, analizei pasiduoda sunkiausiai, kita vertus, kaip tik ji atskleidžia daug specifinių denotato ypatumų, tokius periferinius žodžio semantikos komponentus, kaip fakultatyvines, asociacines, galimas, silpnąsias, konotacines semas, emocinius, vertinamuosius, vaizdinius vieneto komponentus ir pan.

Kai kuriomis apibrėžtimis naivieji leksikografo paaiškina ir vidinę leksemos formą (struktūrinę-semantinę motyvaciją, semantinius vieneto kompozitus), „išraizgo“ kognityvinių procesų, kurie dalyvavo kuriant nominaciją, sampyną, pvz., *bromance – bromance is the combination of two words, “brother” and “romance”. It describes the unique male bonding found between “brothers from another mother”. A close relationship between two bros to such a point where they start to seem like a couple. The highest levels of friendship that two guys can have.* Panašios apibrėžtys ypač įdomios semasiologiniu požiūriu, kaip pastebi E. Kubryakova: *Jeigu žodžio reikšmę suvoksime kaip kognityvinį fenomeną, tai bet kurie duomenys apie tą fenomeną atskleidžia prasminę žodžio struktūrą (bei autoriaus sąmonės struktūras), struktūros sandus (darybos pamatą ir darybos formantus) ir bendrą vidinę sandarą* (Kubryakova, 2004, 37). Panašaus pobūdžio žodyniniai straipsniai išsiskiria savita specifika, juose denotatui suteikiamas išsamus apibūdinimas, nusakomi jo pranašumai, trūkumai, skiriamosios savybės, kartu išreiškiamas autoriaus požiūris į jį, visa tai jau nebe leksinio vieneto, bet realijos aprašymas. Panašūs žodyniniai straipsniai sudaro gana didelę *Urban Dictionary* žodyno dalį, tai suartina jį ne tik su lingvistiniais, bet ir su enciklopediniais žodynais.

Derėtų pažymėti, kad daugeliu atvejų naiviosios apibrėžtys nestokoja aiškumo, suteikia pakankamai tikslų suvokimą apie denotatus, reikšmės nesunkiai atpažįstamos. Tam pasitarnauja ir prie slengo apibrėžčių pateikti vartosenos pavyzdžiai, arba iliustracinių duomenų laukas, kurio paskirtis – iliustruoti *reikšmės aiškinimą, papildyti ją smulkesniais reikšmės atspalviais, parodyti vartosenos galimybes ir ypatybes* (Murmulaitytė, 2011, 87). Dažniausiai tai tipinis slengo vartojimo pavyzdys, užrašytas arba sukonstruotas pagal autoriui žinomą modelį. Apibrėžčių iliustracijos įvairuoja, tai ir glausti kontekstai, pvz., *joyjig – a chaotic and often goofy dance performed during moments of extreme excitement. Tammy did a joyjig when she won the Hugo award* ir ilgesni pasakymai. Dalis žodyno iliustracijų pateikiama dialogų pavidalu (kurie tartum „įdabartina“, priartina prie jaunimui įprastos kasdienybės), pvz., *Sober Drunk – When you havent had anything to drink, but you're acting in a way that makes you look completely smashed.*

– *Friend: Ttephanie, Why are you dancing on that table? You havent had anything to drink!*
– *Ttephanie: I'm Sober Drunk!*

Kartais apibrėžtis papildoma išnašomis arba nuorodomis, nurodančiomis jai giminingą, artimą apibrėžtį, pvz.: *lol – a brief acronym to denote great amusement. See: lmao, lmfao, rofl, lawl, heh, haha and lolol for similarities.* Apibrėžtys gali turėti ir kitos apibrėžties vertinimą, tai suartina internetinių žodynų diskursą su metakomunikatyviniu

(angl. metacommunicative) diskursu. Interaktyvūs žodynai iš esmės grindžiami antropocentrizmo idėja, todėl neišvengiamai įgyja emocinio-vertinamojo pobūdžio elementų. Tam itin dažnai apibrėžtyse vartojami modaliniai žodžiai, konektoriai, įterpiniai ir įspraudai, sakininės kalbos elementai, jaustukai ir paralingvistiniai komunikacijos elementai – jausmaženkliai ir kiti piktografiniai ženklai. Nuo elektroninio diskurso neatsiejamas dialogiškumas, daugiabalsiškumas, „momentinis bendravimas“ (angl. *instant messaging*) priartina leksikografinio apibrėžimo turinį prie interneto forumams būdingo naratyvo. Internetiniai slengo žodynai – tai ne vien nekodifikuotų vienetų „talpykla“, bet viena iš grupinių projektų kūrimo formų, neretai tyrėjų įvardijama ir kaip viena iš socialinio bendravimo formų. Todėl kartais žodyniniai straipsniai įgauna komentarų formą (tiksliausia jos būtų pavadinti metakalbiniais komentarais). Metakalbinis komentaras⁴ paprastai suprantamas kaip kalbos, kalbos vienetų arba teksto kalbinės raiškos aptarimas, vertinimas ir pan. *Jais kalbėtojai gali vertinti žodį arba jo tinkamumą šnekoje, motyvuoti savo sprendimo pasirinkimą, akcentuoti individualius reikšmės niuansus* (Kvažytė, 2012, 496). Panašiuose žodyno straipsniuose aptariami slengo vienetai, tikslinamos reikšmės, argumentuojama, samprotaujama, diskutuojama ir t. t. Komentarai – tai savotiški interneto naudotojų „emocijų atspindžiai“, todėl ir *Urban Dictionary* žodyno „straipsniams-komentarams“, kaip ir apskritai virtualiai erdvei, kartkartėmis būdingos šiurkštumo, nepakantumo apraiškos, kai karštos diskusijos pavirsta atvirais subkultūrų ginčais, pvz., *crunk* – *contrary to what the rest of you jackasses say about crunk being a mixture of crazy and drunk or chronic and drunk or what the fuck ever else you think. Crunk is southern slang for the passed tense of Crank. It was adopted into street slang by Southern rappers and DJ's wanting to "Crank up the club". I know this. I'm from the dirty so ya'll can stop makin ish up now*. Norėtusi pastebėti, kad žodyne pasitaiko ir žaidybinio pobūdžio straipsnių, kuriuose autorius papokštauja su skaitytojais, pvz., *pineapples* – *what the fuck are you looking at the definition of pineapples? you should know what pineapples are* arba *banana* – *its a fruit for god sake. Who DOESN'T know what a banana is?! A STARVING KID IN AFRICA KNOWS WHAT A BANANA IS! HE FANTASIZES ABOUT ONE EVERY DAY!* Pastebima ir vadinamojo brukalo pobūdžio straipsnių, kurių turinys yra bereikšmis (neturintis rišlumo, logikos).

⁴ Metakalbinis komentaras – tai įvairios formos ir apimties frazė ar didesnė teksto dalis, apibūdinanti paties teksto kūrėjo arba kitų diskurso dalyvių kalbos vartojimą (Girčienė, 2012, 56).

Variatyvumas ir dubletiškumas kaip specifinės internetinių slengo žodynų apraiškos

Idėją apie variatyvumą, kaip *prigimtinę kalbos savybę*, pradėjo plėtoti ir kristalizuoti U. Labovas (1969). Variatyvumas⁵ – tai viena pagrindinių tradicinės ir naiviosios leksikografijos kurtų žodynų skirtumų. Normų variatyvumą galima įvardyti kaip esminį, specifinį internetinių slengo žodynų bruožą. Žodyninių straipsnių sandaros variatyvumas, kaip jokia kita savybė, atskleidžia naivųjį supratimą apie leksikografinę praktiką ir leksikografinės technikas. Žodyno straipsniai varijuoja pagal pateikiamos informacijos pobūdį, kai kuriuos galima apibrėžti kaip lingvistinius, kitus – kaip enciklopedinius, arba kultūrologinius (tokiuose straipsniuose pateikiama ne vien leksemos apibrėžtis, bet atskleidžiama ir su sąvoka susijusių kasdienių pastebėjimų, psichologinių niuansų ir pan., būtent tokio tipo straipsniai yra ypač vertingi metakalbiniais tyrimams).

Fonetinis ir morfologinis variatyvumas. *Pagrindinė tendencija, susijusi su bendrinės kalbos norminimu, yra nuosekus variantų mažinimas, tačiau sociolektuose viskas kiek kitaip, jų vienetams būdingas aukštas raiškos variatyvumas, pvz., jaunimo slengo vienos ir tos pačios leksemos gali būti pateikiami penki, šeši arba net aštuoni fonetiniai variantai (turėti per dešimt vartosenoje funkcionuojančių raiškos variantų)* (Lukošanec, 2014, 139), nenuostabu, kad būdingi slengui variatyvumo tipai plačiai išreikšti ir internetiniuose slengo žodynuose. Fonetinio lygmens variatyvumas ir bendrinėje kalboje, ir sociolektuose įprastai sietinas su svetimų žodžių vartojimu. Taip atsiranda tokios fonetinės variacijos kaip *chico / chica / chiko / chika* (ispan. *chica*). Galimi skirtingi angliško slengo morfologinio įforminimo variantai, pvz., *sloppy / slopper* (drunk girl); skirtingos vienetų tarimo variacijos, pvz., *newbie / newbi / newb / noob* ir kt. Morfologinis (ir fonetinis) variatyvumas taip pat gali būti susijęs su svetimų kalbų žodžių vartojimu, pvz., *amigo / amiga / amigos / amigas* (ispan. *amigo*) ir pan. Kitais atvejais morfologinės variacijos atsiranda tada, kai skirtingi autoriai kaip pamatinį žodyninio straipsnio žodį pasirenka ne pagrindinę aprašomojo vieneto formą (daiktavardžio – vardininką, vienaskaitą; veiksmazodžio – bendratį ir pan.), bet skirtingas vieno ir to paties slengo formas (daiktavardžio daugiskaitą, veiksmazodžio liepiamąją nuosaką ir pan.), pvz., *potatoe / potatoes – Potato, or potatoes if the situation calls for it, can be used as an adjective to describe a person or an event*.

Grafinis variatyvumas. Kadangi socialiniai idiolektai dažniausiai priskiriami šnekamosios kalbos atmainai, jiems ypač būdingas skirtingas grafinis žodžių įforminimas. Dalis grafinių slengo variantų (ir literatūrinės kalbos variantai) atsiranda dėl svetimų kalbų žodžių vartojimo. Kitais atvejais jų atsiradimą lemia neaiški žodžio etimologija,

⁵ Variatyvumas daugelio lingvistų laikomas vienu iš esminių kalbos bruožų. Kartu su terminu variatyvumas kalbininkų vartojamas ir terminas variantiškumas (žr. V. Gako, V. Solntsevo veikalus). V. Lejchikas mano, kad „variatyvumas yra bendresnio pobūdžio sąvoka, artėjanti prie kaitumo sąvokos, o variantiškumą galima apibūdinti, kaip kalbos vieneto gebą turėti kai kuriais bruožais besiskiriančius variantus“ (Lejchik, 1973, 142).

jo pirminės, taisyklingos grafinės formos nežinojimas. Bet kurios žodžio dalies grafinė raida varijuoja, galima išskirti keletą skirtingų grafinio įforminimo variantų, pvz., vienetas rašomas kartu, skyrium arba su brūkšneliu: *tidbit* / *tid bit* (small girl); *broman*, *bro man*, *bro-man* (short for „brother man“). Skirtingas grafinis įforminimas atsiranda ir dėl paprasto neišprusimo arba sąmoningo kalbos ortografinių normų pažeidimo. Neretai slengo vienetas grafiškai įforminamas papildomais ortografiniais ženklais (intonaciniais skyrybos ženklais ir kitais simboliais), pvz., \$H!T – *the common “rap” sized version of the slang term for fecal matter* ir pan. Toks sąmoningas grafinis žodžių išskyrimas gali būti priskiriamas prie vadinamųjų grafoderivatų (angl. *graphoderivatives*). Tai vadinamoji žodinė-grafinė kontaminacija, kitaip – *grafoderivacija*, grafinių transformacijų kūrimas, skirtingų grafinių sistemų (grafinių ir ortografinių priemonių) sujungimas, šio reiškinio pavyzdžiai: *2high4life* – *a way of life, a movement even*; *2spooky4me* – *shortened version of the phrase „Too spooky for me”* ir pan., toks žodžių kūrimo būdas yra lemtas vizualinio leksemos suvokimo.

Leksinis-semantinis variatyvumas. Variatyvumas aktualiausias leksiniam kalbos lygmeniui ir akivaizdžiai pastebimas žodyne pateikiamose vienetų apibrėžtyse. Leksinis variatyvumo tipas išreiškiamas ir tradiciniuose aiškinamuosiuose žodynuose, kai nurodomi leksiniai-semantiniai variantai, skirtingi žodžio reikšmės atspalviai. Slengo vienetų semantikos aprašymas internetiniuose slengo žodynuose iš esmės yra variatyvus, tą skatina jo atvira forma. Leksinių vienetų aprašymo skirtumai, jų variacijos yra iš anksto pirminių žodyno kūrėjų numatyti ir sveikintini, šalia kiekvieno jau pateikto ir aprašyto slengo siūloma *pateikti savąjį vieneto reikšmę* (angl. *All the definitions on Urban Dictionary were written by people just like you. Now’s your chance to add your own! Define your world.*). Todėl minėtina dar viena internetinių žodynų ypatybė, glaudžiai susijusi su variatyvumu, – kelių ar daugelio žodyninių straipsnių, skirtų vienam slengo vienetai aprašyti, buvimas, tyrėjų, pvz., (E. Lukošanec, 2014) manymu, šią savybę tiksliausia būtų pavadinti *dubletišku*. Besikartojančiuose žodyno straipsniuose, skirtuose vienai sąvokai apibrėžti, dažnai apibrėžtys visiškai sutampa, pvz., *BBW* – daugiau nei 50 žodyninių straipsnių su reikšme *‘Big Beautiful Woman’*. Tačiau pagrindinė dubletiško, kaip specifinės variatyvumo apraiškos, esmė – vieneto reikšmės patikslinimas. Dalyje dubliuojamų žodyno straipsnių nesutampa atskiri tam tikro žodžio reikšmės komponentai, pateikiami gretimi paaiškinimai, nevisiškai sutampančios apibrėžtys, pvz., *buffalo wings* – *the fat that sticks out around the sides of a woman’s bra strap* / *slang phrase for the extra flabby fat under someone’s arms* ir pan. Neretai žodyniniuose straipsniuose pateikiami visiškai skirtingos vieno ir to paties vieneto apibrėžtys, kurios ne tik nepapildo, bet ir prieštarauja viena kitai, pvz., *dimp* – *a word to describe something valuable. Money, drugs, etc. / no good, misfortune, bad all around, kind of bad luck* / *someone who is vapid, someone who is stupid, a person who is clumsy* / *an attractive person with dimples* ir pan.

Daugeliu atvejų leksinis-semantinis variatyvumas ir dubletiškumas nulemtas polisemijos ir homonimijos. *Daugiareikšmiškumas* – skirtingų reikšmių buvimas viename

žodyje, tam tikra jų koegzistencija ir tam tikras žodžio formos ir turinio asimetriškumas: *viena forma – skirtingi turiniai* (Gudavičius, 2013, 117), pvz., leksema *muffin* turi daugybę reikšmių: *a term that means excellent, cool, groovy, tubular, neat, etc. / a sympathetic name for someone / an insult to a fat person / girls breasts or butt / a name for the fat hanging from the stomach-hip area, mostly made when wearing clothing to tight and small / a way of saying “nothin” / codename for marijuana/ often used as an expression of frustration. Can be substituted instead of a curse word in front of children / a bittie. A very hot girl.* Metaforiniai ir metoniminiai (dvigubi, trigubi) reikšmės perkėlimai taip pat skatina daugiareikšmiškumo, o kartu ir besidubliuojančių straipsnių atsiradimą, pvz.: *brown – common UK slang term for Heroin / the people, or anything pertaining to those of South Asian / Middle Eastern Decent/– any type of whiskey with a brown hue, scotch, bourbon, canadian, etc / a state of sadness, anger, or disappointment most commonly caused by losing, especially at video games / many times, one would use the term brown or in the plural sense, browns, as describing a poorly performing professional football team / to murder someone, from cockney rhyming slang “brown bread”: dead ir pan.* Daugiareikšmiškumas atsiranda ir dėl žodžių skolinimosi, pvz., *pamplermousse* (pranc. *pamplermousee*) – *an annoying, pesky, person who is immature / it’s an insult, slang for ‘fatso’ / a woman’s breasts ir pan.* Dar vienas žodyno dubletinių straipsnių santykių tipas – homonimija. Homonimija ypač pastebima vartojant santrumpas ir sutrumpinimus, pvz., *BBY – baby, bye bye, best buy ir pan.* Homonimijos ir daugiareikšmiškumo skirtumas, kuris itin svarbus tradiciniams aiškinamiesiems žodynams, sudaromiems profesionalų, internetinio slengo žodyno autorių absoliučiai ignoruojamas. Dėl tokio specifinio bruožo, kaip straipsnių dubletiškas, internetinis slengo žodynas tarytum *multiplikuoja semantinės interpretacijos efektą, kurdamas ‘daugiamatį žodžio atvaizdą’ ir taip įtraukdamas savo skaitytoją į naują lingvistinę intrigą* (Selegej, 2007, 28).

Kartu su tradicine leksikografija, teikiančia tikslią informaciją apie žodį, internetiniai slengo žodynai plėtoja *kalbinės stichijos* leksikografiją. Internetiniai slengo žodynai *aprašo ne kalbą, o jos stichiją – šneką* (SHumarina, 2011, 134) ir yra ne tik patogus duomenų apie nekodifikuotą kalbą fiksavimo būdas, bet ir viena svarbiausių šio reiškinių tyrimų priemonių. Tipologine prasme, internetinius slengo žodynus galima įvardyti kaip mišrios struktūros žodynus. Bendriausiu požiūriu jie greičiau priskiriami prie enciklopedinių negu prie lingvistinių žodynų, kadangi jų straipsnių aprašymo vienetais dažniau tampa atskiros realijos, sąvokos, leksinės, o ne gramatinės reikšmės, straipsniuose nedaug lingvistinės informacijos, gramatinės pažymos yra supaprastintos. Taip *naivioji* žargonografija, skirdama pagrindinį dėmesį vieneto prasminei reikšmei, randasi leksikografijos ir semasiologijos sandūroje. Ir, nors akademine prasme būtų sunku naivuosius žodžių apibrėžimus įvardyti kaip adekvačius, nes naivieji leksikografai, remdamiesi vien savo gyvenimiškuoju kalbiniu patyrimu, klysta semantizuodami denotato reikšmę, ši medžiaga yra ypač vertinga kaip informacinė, kalbinė žaliava. Tai *leksikografinis pusgaminis* (Vepreva, 2004, 12), leidžiantis tyrėjams maksimaliai pasinaudoti turimu

potencialu (pvz., pasisemti iliustracijų tradiciniams popieriniams žodynams, profesionalių leksikografų projektams ir pan.), juk principas – *semantika* – *tai prasmės, o ne mokslinių arba enciklopedinių žinių paieškos* (Vezhbickaja, 1996, 244) – ypač taikytinas ieškant informacijos apie nekodifikuotus kalbos reiškinius.

Apibendrinamosios išvados

Metakalbinė paprasto kalbos vartotojo veikla dažniausia paveikia leksinį-semantinį kalbos lygmenį. Žodžio prasmės aiškinimas – vienas labiausiai paplitusių metakalbinės veiklos reiškinių, jos metu atskleidžiamas vadinamasis „naivusis“ požiūris į žodžio eksplikaciją. Tarp *Urban Dictionary* eksplikacijų pasitaiko ir pavienių, grynai subjektyvių, asmeninių pamastymų, pastebėjimų, vertinimų ir pan. Denotacinė aiškinamojo vieneto reikšmė neretai praturtinama netikėtomis semantinėmis išgalėmis, emocinėmis asociacijomis, kurias žodyninio straipsnio autorius priskiria aprašomai sąvokai. Daliai denotatų suteikiami išsamūs apibūdinimai, nusakomi jų pranašumai, trūkumai, skiriamosios savybės, kartu išreiškiamas autoriaus požiūris į apibūdinamąjį reiškinį, tai jau nebe leksinio vieneto, bet pačios realijos aprašymas. Panašūs žodyniniai straipsniai sudaro didžiąją *Urban Dictionary* žodyno dalį, tai suartina jį ne tiek su lingvistiniais, kiek su enciklopediniais žodynais. Derėtų pažymėti, kad daugeliu atvejų naiviosios eksplikacijos nestokoja aiškumo, suteikia pakankamai tikslų suvokimą apie denotatus, reikšmės nesunkiai atpažįstamos.

Variatyvumas – vieną pagrindinių tradicinės ir naiviosios leksikografijos kurtų žodynų skirtumų. Normų variatyvumą galima įvardyti kaip esminį, specifinį internetinių slengo žodynų bruožą. Variatyvumas labiausiai išreiškiamas leksiniu kalbos lygmeniu ir išryškėja vienetų apibrėžtyse. Slengo vienetų semantikos aprašymas internetiniuose slengo žodynuose iš esmės yra variatyvus, tą skatina jo atvira forma. Leksinių vienetų apibrėžčių skirtumai, įvairios jų variacijos yra iš anksto pirminių žodyno kūrėjų numatyti ir pageidaujami, šalia kiekvieno jau pateikto ir aprašyto slengo siūloma *pateikti savąjį vieneto reikšmę*, todėl minėtina dar viena internetinių žodynų ypatybė – dubletiškas – kelių ar daugelio žodyninių straipsnių, skirtų vienam slengo vienetui aprašyti, buvimas. Daugeliu atvejų leksinis-semantinis variatyvumas ir dubletiškas nulemtas polisemijos ir homonimijos, kitais atvejais jie lemti skirtingo užsienietiškų žodžių suvokimo, neaiškios žodžio etimologijos, taisyklingos vieneto formos nemokėjimo.

Internetiniai slengo žodynai – tai ne tik patogus duomenų apie nekodifikuotą kalbą fiksavimo būdas, bet ir viena svarbiausių šio reiškinio tyrimo priemonių. Nors internetiniai slengo žodynai turi trūkumų, jie yra įdomus tyrimo objektas, norisi tikėti, kad ateityje šis daugiabalsis šiuolaikinės virtualios bendruomenės kūrinys sulauks dar daugiau tyrimų ir išsamaus mokslinio įvertinimo.

Literatūra

- Efremov, V. A. (2014). O novykh formakh naivnoj lingvistiki v ehpokhu interneta. *Antropologicheskij forum*, 21, 81.
- Gak, V. G. (2007). Yazyk i dejstvitel'nost'. *Cb. nauch. tr. pamyati V. G. Gaka*. M.: Pucskie slovari.
- Girčienė, J. (2012). Metakalbiniai komentarai kaip internetinio naujažodžių diskurso elementas. *Lituanistica*, 3, 56. <https://doi.org/10.6001/lituanistica.v58i3.2361>
- Gudavičius, A. (2013). Žodžio semantinė struktūra nominacijos požūriu. *Filologija*, 18, 117.
- Hjemslev, L. (1971). Essais linguistiques. *Collection Arguments*. Ed. de Minuit.
- Jakaitienė, E. (2005). *Leksikografija*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.
- Kubryakova, E. S. (2004). Yazyk i znanie. Rol' yazyka v poznanii mira. *YAzyki slavyanskoj kul'tury*, 14, 37.
- Kvašytė, R. (2010). Metakalbiniai komentarai sociolingvistiniu aspektu. *Acta humanitarica universitatis Saulensis*, 10, 496.
- Labov, W. (1969). *Contraction, deletion and inherent variability of the English copula*. University of Pennsylvania Press. <https://doi.org/10.2307/412333>
- Lejchik, V. M. (1973). Terminy-sinonimy, dublety, ehkvivalenty, varianty. Aktual'nye problemy leksikologii i slovoobrazovaniya, 2, 142.
- Lietuvių kalbos naujažodžių duomenynas [žr. 2017-12-03]. Prieiga per internetą: <http://www.naujazodziai.lki.lt>
- Literatūros akiračiai: Algirdo Juliaus Greimo semiotika šiandien [žr. 2018-01-26]. Prieiga per internetą: <http://www.lrt.lt/.../literaturos-akiraciai-algirdo-juliaus-greimo-semiotika>
- Lukošanec, E. G. (2014). Variativnost' kak specificheskaja cherta online-slovarej slenga i razgovornoj leksiki. *Voprosy leksikografii*, 1, 39.
- Murmulaitytė, D. (2011). Bendrinės lietuvių kalbos žodyno iliustracijų pavyzdžiai. Atranka ir pateikimas. *Kalbos kultūra*, 84, 87.
- Oxford English Dictionary Online [žiūrėta 2017-11-09]. Prieiga per internetą: https://en.oxforddictionaries.com/definition/global_english
- Sqmonė. Moksliniai darbai [žiūrėta 2017-11-09]. Prieiga per internetą: <http://moksliniaidarbai.lt/samone/page-6.html>
- Selegej, V. (2007). Komp'yuternaya lingvistika i intellektual'nye tekhnologii. *Dialog*, 27–28.
- SHumarina, M. R. (2011). Metayazykovaya refleksiya v fol'klornom tekste. *Filologicheskie nauki*, 5, 134.
- Solntsev, V. M. (1984). Variativnost' kak obshhee svojstvo yazykovoj sistemy. *Voprosy yazykoznaniya*, 2, 22.
- Urban Dictionary [žiūrėta 2017-11-09]. Prieiga per internetą: <http://www.urbandictionary.com>
- Vepreva, I. T. (2004). O nekotorykh osobennostyakh naivnoj leksikografii. *Russkij yazyk segodnya*, 3, 12.
- Vezhbitskaya, A. (1996). *YAzyk. Kul'tura. Poznanie*. M.: Pucskie slovari.

Wortham, J. (2014). Urban Dictionary's Next Phase: Global and Mobile. *The New York Times* [žiūrėta 2017-12-14]. Prieiga per internetą: <https://bits.blogs.nytimes.com/.../urban-dictionary-s-next-phas>.

Folk Lexicography. Main Features of Lithuanian Internet Slang Dictionaries (as a Result of the Metalingual Activity)

Lina Vizgirdė

Vytautas Magnus University, Education Academy, T. Ševčenkos St. 31, LT-03111 Vilnius, lina.vizgirde@gmail.com

Summary

‘Folk lexicography’ is a phenomenon of modern linguistic culture, the result of the metalingual activity and one of the most significant manifestations of naïve linguistics. Online slang dictionaries for amateur creation are becoming an indispensable research area and a generous source of information for traditional lexicographers. Their ‘online’ form makes data collection extremely user-friendly, and in terms of audience coverage, they cannot compete with any other phenomenon. Open-access dictionaries provide an opportunity to discover the latest slang units, to monitor their use in the most modern contexts, as well as to analyze the lively process of linguistic creation. If a paper dictionary can be understood as a scientific resource, then an open electronic dictionary – a multivariate creation of a modern virtual community – can be perceived as a continuous creative process.

Key words: *metalingual activity, folk linguistics, folk lexicography.*

Gauta 2018 10 05 / Received 05 10 2018
Priimta 2018 12 10 / Accepted 10 12 2018